

XI BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASI ARAŞDIRMALARI SİMPOZİUMU

11-13 İyun 2024 Bakı

ТҮРКІ ӘЛЕМІ
TÜRK DÜNYASI
ТҮРК ДҮЙНӨСҮ
TURK DUNYOSI

TÜDAS 2024

CİLD I

**XI BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASI
ARAŞDIRMALARI SİMPOZİUMU**

(11-13 İYUN 2024, BAKI)

MƏRUZƏLƏR KİTABI

CİLD I

**Bakı
Bakı Avrasiya Universiteti - Oktyabr 2024**

REDAKTORLAR

G. Tuğlacı, K. Akman, M. N. Ertem

XI Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu
XI. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu
XI Халықаралық Түркі әлемі зерттеулері симпозиумы

XI Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziyumunun məruzələr kitabı
Cild I - Bakı: Bakı Avrasiya Universiteti, 2024. – 866 səhifə. Azərbaycan,
Türkiyə, Qazaxıstan.

Türk Dünyasının dili, ədəbiyyatı, tarixi, incəsənət tarixi, maarifi, beynəlxalq münasibətləri və siyasəti, maddi və mənəvi dəyərləri, iqtisadi məsələləri kimi humanitar elmlərin hər bir sahəsi ilə bağlı elmi tədqiqatlarda ortaqların iş aparmaq məqsədilə təşkil edilən XI Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu Niğde Ömer Halisdemir Universiteti, Qazax Dövlət Qızlar Pedaqoji Universiteti və Bakı Avrasiya Universitetinin əməkdaşlığı ilə 2024-cü ilin 11-13 iyununda Bakı Avrasiya Universitetinin ev sahibliyi ilə Bakıda keçirilmişdir. Simpoziuma 98-i Azərbaycandan olmaqla 5 fərqli ölkədən ümumilikdə 255 məruzə qəbul edilmiş və təqdim olunmuşdur.

Xəzər Universiteti Nəşriyyatı
Bakı AZ1096, Məhsəti küç. 41

Oktyabr - 2024

ISBN : 978-9952-39-262-3 (Cild I)

MƏRUZƏLƏR KİTABI

CİLD I

XI. ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
(11-13 Haziran 2024 Bakü)

XI. BEYNƏLXALQ TÜRK DÜNYASI ARAŞDIRMALARI SİMPOZİUMU
(11-13 İyun 2024 Bakı)

XI. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЗЕРТТЕУЛЕРІ СИМПОЗИУМЫ
(11-13 Маусым 2024 Баку)

REDAKTORLAR

Gülşah TUĞLACI
Kevser AKMAN
Merve Nur ERTEM

2024 BAKI

FƏXRİ SƏDRLƏR

Prof. Dr. Hasan USLU (Niğde Ömer Halisdemir Universitetinin Rektoru)
Prof. Dr. Nazim HÜSEYNLİ (Bakı Avrasiya Universitetinin Rektoru)
Dr. Gülmira KANAY (Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universitetinin Rektoru)

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Niğde Ömer Halisdemir Universiteti

Prof. Dr. Hikmet KORAS (Təşkilat Komitəsinin Sədri)
Prof. Dr. Bekir ÇINAR (Təhsil Fakültəsinin Dekanı)
Prof. Dr. Fatih YÜCEL (İqtisadiyyat Kafedrası)
Prof. Dr. Nevzat TOPAL (Tarix Kafedrası)
Prof. Dr. Timur VURAL (Türk Musiqisi Dövlət Konservatoriyası Kafedrası)
Doç. Dr. Bayram POLAT (Türkçe və Sosial Elmlər Təhsili Kafedrası)
Doç. Dr. Meder SALIEV (Müasir Türk Ləhcələri və Ədəbiyyatı Kafedrası)
Dr. Öğr. Üyesi Adem YELOĞLU (Müasir Türk Ləhcələri və Ədəbiyyatı Kafedrası)
Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN (Avrasiya Araşdırmaları Kafedrası)
Dr. Öğr. Üyesi Perizat YERTAYEVA (Müasir Türk Ləhcələri və Ədəbiyyatı Kafedrası)

Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti

Dr. Zakir CUMAKULOV (prorektor)
Camal AŞİRBKOVA (Sosial Humanitar Elmlər və İncəsənət İnstitutunun direktoru)
Moldir ABDRAYMOVA (Elm şöbəsinin müdiri)
Aydana NURTAZA (Elmi idarəetmə və inkişaf şöbəsinin eksperti)
Nurgül KALİYEVA (Xarici dillər kafedrası)

Bakı Avrasiya Universiteti

Prof.Dr. Gülzar İBRAHİMOVA (Elmi İşlər üzrə Rektor Köməkçisi)
Dos. Dr. Nigar HÜSEYNOVA (Tədris İşləri üzrə Rektor Köməkçisi)
Dos. Dr. Səyavuş QASIMOV (Beynəlxalq Əlaqələr üzrə Rektor Köməkçisi)
Günhan HÜSEYNLİ (Ümumi İşlər üzrə Rektor Köməkçisi)
Şəfahət ƏLİYEV (Rektor Köməkçisi)
Dos.Dr. Zəminə RÜSTƏMBƏYLİ (Nəzəri Dilçilik və Türk Dilləri Kafedrasının Müdiri)
Dos. Nərgiz HƏSƏNOVA (Rektorun Müşaviri-İcra Aparatının Rəhbəri)
Dos. Dr. Mütəllib RƏHİMOV (Regionşünaslıq və İqtisadiyyat Fakültəsinin Dekanı)
Dos.Dr. Salman SÜLEYMANOV (Filologiya Fakültəsinin Dekanı)

ELMİ HEYƏT

Prof. Dr. Ədalət TAHİRZADƏ
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Adem ÖGER
(Nevşehir Hacı Bektaş Vəli Universiteti)
Prof. Dr. Ahmet BURAN
(Fırat Universiteti)
Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ
(Necmettin Erbakan Universiteti)
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL
(Mimar Sinan Universiteti)
Prof. Dr. Ali ASKER
(Karabük Universiteti)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN
(Muğla Universiteti)
Prof. Dr. Akgül JUBANDIKOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Alimean İNAYET
(Ege Universiteti)
Prof. Dr. Aliya İSAYEVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Amanjol KALIŞ
(El Farabi Qazax Milli Universiteti)

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV
(Ardahan Universiteti)
Prof. Dr. Ayman ZEYNULLİNA
(Toraygırov Universiteti)
Prof. Dr. Aynur KÖŞEKOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Balkiya KASIM
(Abay Qazax Milli Universiteti)
Prof. Dr. Birol AKGÜN
(Ankara Yıldırım Beyazıt Universiteti)
Prof. Dr. Bolat SAYLAN
(El Farabi Qazax Milli Universiteti)
Prof. Dr. Bülent KARA
(Niğde Ömer Halisdemir Universiteti)
Prof. Dr. Chong-Jin OH
(Hankuk Universiteti)
Prof. Dr. Cıldız İSMAİLOVA
(Karabük Universiteti)
Prof. Dr. Darhan KIDIRALI
(Beynəlxalq Türk Akademiyasının Başçısı)
Prof. Dr. Efkən UZUN
(Niğde Ömer Halisdemir Universiteti)

Prof. Dr. Elena OGANOVA
(Moskva Dövlət Universiteti)
Prof. Dr. Elvan YALÇINKAYA
(Erciyes Universiteti)
Prof. Dr. E. Hüseyin ÇETENAK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
(Ardahan Universiteti)
Prof. Dr. Faruk ÇOLAK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK
(Gazi Universiteti)
Prof. Dr. Faxreddin VEYSELLİ
(Azerbaycan Diller Universiteti)
Prof. Dr. Feyzan GÖHER
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Gaziza ŞOYBEKOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Gülmira ABDİRASILOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Gülnaz SALGARAYEVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Halit ÇAL
(Ankara Hacı Bayram Veli Universiteti)
Prof. Dr. Haluk ALKAN
(İstanbul Universiteti)
Prof. Dr. Hamdi DOĞAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan KULİYEV
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Hatice İÇEL
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ
(Qırğızıstan Türkiyə Manas Universiteti)
Prof. Dr. Hüseyin AĞIR
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Universiteti)
Prof. Dr. İrşad ŞAKAMAN
(Pavlodar Pedaqoji Universiteti)
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ
(Ankara Universiteti)
Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL
(Karamanoğlu Mehmetbey Universiteti)
Prof. Dr. İkrəm QASIMOV
(Slavyan Universiteti)
Prof. Dr. İrfan MORİNA
(Priştina Universiteti)
Prof. Dr. Jarqınbike SÜLEYMANOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Kamran ƏLİYEV
(AMEA Folklor İnstitutu)
Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN
(Erciyes Universiteti)
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER
(İstanbul Universiteti)
Prof. Dr. Mahmud ALLAHMANLI
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Mayıl ƏSGƏROV
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Mehmet EKİZ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ
(İzmir Katip Çelebi Universiteti)
Prof. Dr. Mereke ATABAYEVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)

Prof. Dr. Möldir ORAZALİYEVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Murat ÇEMREK
(Necmettin Erbakan Universiteti)
Prof. Dr. Mustafa TALAS
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÜNAL
(Erciyes Universiteti)
Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Nagima İLYASOVA
(Abay Qazax Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Nevzat ŞİMŞEK
(Dokuz Eylül Universiteti)
Prof. Dr. Qara MƏŞƏDİYEV
(AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu)
Prof. Dr. Okyay UÇAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Onur KÖKSAL
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramilya YARULLİNA YILDIRIM
(İnönü Universiteti)
Prof. Dr. Recep ÇİÇEK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Rita SULTANGALİYEVA
(Ötemisov Qərbi Qazaxıstan Dövlət Universiteti)
Prof. Dr. Rövşən CAVADOV
(Bakı Dövlət Universiteti)
Prof. Dr. Rüşət HÜSEYNZADƏ
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Sami KILIÇ
(Fırat Universiteti)
Prof. Dr. Selçuk DUMAN
(Giresun Universiteti)
Prof. Dr. Selen DOĞAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan Ercan BAĞÇECİ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Seyfeddin RZASOY
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Prof. Dr. Svetlana SMAGULOVA
(El Farabi Qazax Milli Universiteti)
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU
(Pamukkale Universiteti)
Prof. Dr. Şara MAJİTAYEVA
(Böketov Karagandı Dövlət Universiteti)
Prof. Dr. Tayfur BAYAT
(İnönü Universiteti)
Prof. Dr. Tınıştık ERMEKOVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Timur VURAL
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Tsendin BATTULIK
(Monqolustan Dövlət Universiteti)
Prof. Dr. Tursınay BAYNAZAROVA
(Qazax Qızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Prof. Dr. Türkan BAYER ALTIN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yadulla HƏSƏNLİ
(Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti)
Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK
(Akdeniz Universiteti)
Prof. Dr. Yücel CAN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ziya AVŞAR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Dos. Dr. Ahmet BÜYÜKAKKAŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Ainur NOGAYEVA
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Dos. Dr. Aynur NOGAYEVA
(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Dos. Dr. Anar SOMUNCUOĞLU
(Hacettepe Üniversitesi)
Dos. Dr. Aygül AYTPENBETOVA
(Jubanov Aktöbe Dövlət Universiteti)
Dos. Dr. Ayşegül TÜRK
(Ankara Hacı Bayram Vəli Universiteti)
Dos. Dr. Bekir Necati ALTIN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Çiğdem ŞAHİN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Çulpan ÇETİN
(Kafkas Üniversitesi)
Dos. Dr. Gülnar MAMAYEVA
(Gumilev Avrasiya Milli Universiteti)
Dos. Dr. Eda BOZKURT
(Atatürk Üniversitesi)
Dos. Dr. Elmira MƏMMƏDOVA –KEKEÇ
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Ergin JABLE
(Priştina Universiteti)
Dos. Dr. F. Özlem ALPER
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Fərah CƏLİL
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Hakan YALAP
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Hünkar GÜLER
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ERDOĞDU
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. İbrahim KAPLAN
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dos. Dr. İbrahim ÖZTÜRK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. İryna M. DRYGA
(A.KrımSKI Şərqsünaslıq Araşdırma İnstitutu, UMİA)
Dos. Dr. Kerem GÖKTEN
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Liubovi CHIMPOESH
(Moldova İlimler Akademisi)
Dos. Dr. Lokman ZOR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Marija DHİNDJIC
(Serbiya Elmlər və Sənət Akademiyası)
Doç. Dr. Muhtar MİROV
(Baişev Üniversitesi)
Dos. Dr. Murtəza HƏSƏNOĞLU
(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında DİA)
Dos. Dr. Mutəllib RƏHİMOV
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Nazilə ABDULLAZADƏ
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Nigar HÜSEYNOVA
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Ramis KARABULUT
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Səadət ŞIXIYEVA
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Səyavuş QASIMOV
(Bakı Avrasiya Universiteti)

Doç. Dr. Saylau KOJAGULOV
(Jansugurov Jetisu Universiteti)
Dos. Dr. Sercan DEMİRGÜNEŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Serhat ERKMEN
(Jandarma və Sahil Mühafizəsi Akademiyası)
Dos. Dr. Sevdə RZAYEVA
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Seyfeddin ALTAYLI
(Bakı Avrasiya Universiteti)
Dos. Dr. Shurubu KAYHAN
(İstanbul Kültür Universiteti)
Dos. Dr. Sibel YILDIZ KISACIK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dos. Dr. Vakur SÜMER
(Hoca Ahmet Yesevi Türk-Qazax Universiteti)
Dos. Dr. Yasin QARAMƏMMƏDLİ
(Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti)
Dos. Dr. Zəminə RÜSTƏMBƏYLİ
(Bakı Avrasiya Universiteti)

Dr. Öğr. Üyesi Atilla JORMA
(Beynəlxalq Vizyon Universiteti)
Dr. Öğr. Üyesi Bağdagül MUSA
(İordaniya Universiteti)
Dr. Öğr. Üyesi Elsev BRİNA LOPAR
(Ukshin Hoti Prizren Universiteti)
Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERTÜRK
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Haktan BİRSEL
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuran MALTA-MUHAXHERİ
(Priştine Universiteti)
Dr. Öğr. Üyesi Songül OMUR
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Suk Kyeong KANG
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Ablet SEMET
(Göttingen Georg-August Universiteti)
Dr. Aknur JİDEBEKKIZI
(El Farabi Qazax Milli Universiteti)
Dr. Akşay JALALOVA
(Qazax Kızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Dr. Aygerim ESPENOVA
(Jürgenov Qazax Milli Sanat Akademisi)
Dr. Damejan SADIKOVA
(Qazax Kızlar Pedaqoji Milli Universiteti)
Bijomart QAPALBEK
(Qazax Dili İnkişafı İnstitutu)
Dr. İlhamə ŞIXIYEVA
(Bakı Avrasiya Universiteti)

İÇİNDEKİLER

Kurullar		I
Səidə YUSİFOVA	Türkologiyada Evfemizmlər Linqvistik Tədqiqat Obyekti Kimi <i>Fro Euphemisms as an Object of Linguistic Research in Turkology</i>	1-8
Funda TOPRAK	Seyyid Nesimi Ve Ali Şir Nevāyī'de "Gevher/Cevher" Düşüncəsi <i>He Idea of "Gevher/Jewel" in Seyyid Nesimi and Ali Şir Nevāyī</i>	9-18
Бактыгүл ИСМАИЛОВА	Чыңгыз Айтматовдун Чыгармаларынын Өзөктүү Негизи <i>From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy</i>	19-24
Ziya BƏHMƏNLİ	Terminoloji Sözlüklərin Tərkib Elementləri və Tərtib Prinsipləri <i>Composition Elements And Composition Principles of Terminology Dictionaries</i>	25-28
Süleyman Kaan YALÇIN	Azərbaycan Türkçesi Ağzlarındakı Mikrotoponimlerin Eski Türkçedeki İzleri <i>Traces of Microtoponyms in Azerbaijani Dialects of Old Turkic</i>	29-36
Ercan ALKAYA	İngilis Dilində Hüquqi Terminlərin Sinonimliyi və Onların Azərbaycan Dilinə	
Günel BAYRAMOVA	Tərcümə Yolları <i>Synonymity of Legal Terms in the English Language and Ways of Their Translation into the Azerbaijani Language</i>	37-44
Ravza KAYGUSUZ	Hatāyī Divānında Bir Uslūp Özelliği Olarak Soru Cümleleri ve Yapıları <i>As a Stylish Feature in Hatāyī Divan Questional Sentences and Structures</i>	45-58
Gulgaky	Ünlü Bir Dilbilimcinin Ayık Bir Eğitim Yolu	
DJUNUSHALIEVA	<i>From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy</i>	59-62
İsmayıl SADIQOV	Üç və Daha Çox Faktorlu Oxunabilirlik Düsturlarının Qurulması <i>Construction of Readability Formulas With Three and More Factors</i>	63-66
Serdar ACAR	Anadil Öten Yerde Hikāyesinin İletişim Stratejileri Açısından İncelenmesi <i>Analyzing the Story "Anadil Öten Yerde" in Terms of Communication Strategies</i>	67-78
Hacer ÖZKUL	Nâilî'nin "Giderüz" Redifli Gazelinin Düşünce Alanı Merkezli Metin	
Nevin METE	Çözümleme Yöntemi'ne [Dam] Göre Şerhi <i>Nâilî's "Giderüz" Redif's Commentary Thought Field Centered Text Analysis Method</i>	79-88
Айгерим КАППАСОВА	Газет Тіліндегі Түркі Тілдеріне Ортақ Фольклорлық Прецедентті Есімдер	
Алмагуль АДИЛОВА	<i>Folklore Precedent Names Common for Turkic Languages in Newspaper Language</i>	89-98
Pərvin VERDİYEVA	Türkdilli Ölkələrdə İxrac Səbətinin Məhdud Müxtəlifliyinin İM İndeksi Əsasında Təhlili <i>Analysis of the Diversity of Export Basket in Turkish – Speaking Countries Based on EC Index</i>	99-106
Nazzora BEKOVA	Alisher Navoiy Qasidaları: Adabiy Ta'sir və Novatorlik	
Hikmet KORAŞ	<i>From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy</i>	109-114
Xatirə HÜSEYNOVA	Azərbaycan və İngilis Dillərində Toponimlərin Morfoloji-Semantik Xüsusiyyətlərinin Müqayisəli Təhlili <i>Comparative Analysis of Morphological and Semantic Features of Toponyms in the Azerbaijani and English Languages</i>	115-122
Enver KARAĞAN	Hayvanlar İle İlgili İnanış ve Ritüeller: Karabük Örneği	
Hacı Veli BİŞKİN	<i>From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy</i>	123-130
Zehra KORKMAZ	Қазақстан Түркі Әлемінің Моделі: Тілдерінің Тағдыры Құжаттандыру	
Sebiye TANGAÇ	Məsələləri <i>Kazakhstan as the Model of the Turkic World: Language Fate and Language Documentation</i>	131-144
Сәулә ТӘЖІБАЕВА	Türkiye Türkçesinde Yabancı Kökenli Sözcüklerin Yazımı Sorunu	
Шолпан	<i>From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy</i>	145-148
ЖАРҚЫНБЕКОВА	Zoonim və Zoonim Komponentli Fitonimlərin Nominasiyasında Metaforikləşmə <i>Metaphorification in the Nomination of Zoonym and Phytonyms With Zoonym Components</i>	149-156
Mesut SÖNMEZ	Temporal İsimlərin Semantikasına Dair (Azərbaycan, İngilis, Rus Dilləri	
Turanə ZEYNALOVA	Materialları Əsasında) <i>On the Semantics of Temporal Nouns (Based on the Materials of Azerbaijan, English, Russian Languages)</i>	157-162
Sevda RZAYEVA	Жусуп Баласагындын "Куттуу Билим" Поэмасынын Изилдениши	
Gulsaira	<i>Study of Zhusup Balasagyn's Poem "Kuttuu Bilim"</i>	163-166
ZHOLDOSHBKOVNA	Bakı'nın Kasidelerinde Memduhların Değerlendiriliş Biçimleri	
Gülendam KİRAZCI		167-178

ALISHER NAVOIY QASIDALARI: ADABIY TA'SIR VA NOVATORLIK

Nazzora BEKOVA*

Hikmet KORAŞ**

Annotatsiya: Sharq mumtoz adabiyotida Olloh va olam aloqadorligi, bog'liqligi talqiniga bag'ishlangan Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig», Nosiruddin Rabg'uziyning «Qissasi Rabg'uziy», Nosir Xusravning «Ro'shnoinoma» dostoni, Xusrav Dehlaviyning «Olam ul-ilm» va Abdurahmon Jomiyning «Jilo ur-ruh» kabi qasidalarida mavzular uzviy ketma-ketlikda (yil fasllari, to'rt unsur, to'qqiz falak, o'n ikki burj) tasvirlanadi. Bu esa mavzular silsilasi xuddi shu tizimda yaratilgan «Ruh ul-quds»ning boy adabiy manbalar zaminida yuzaga kelganidan dalolat beradi. Mazkr maqola ayni shu masala tadqiqiga bag'ishlangan.

Kalit So'zlar: Sharq mumtoz adabiyoti, Qissasi Rabg'uziy, Ro'shnoinoma, Xusrav Dehlavi, Nosir Xusrav.

From Azerbaijan Karabakh to Konya Karabakh: Holiness in the Context of Public Diplomacy

Abstract: Yusuf Khos Hajib's "Kutadgu Bilig", Nasiruddin Rabguzi's "Kissasi Rabguzi", Nasir Khusrav's "Roshnoinoma", Khusrav Dehlavi's "Olam ul -ilm" and Abdurrahman Jami's odes such as "Jila ur-ruh" describe the themes in an organic sequence (seasons, four elements, nine constellations, twelve constellations). This indicates that the series of topics was created on the basis of rich literary sources of "Ruh ul-Quds" created in the same system. This article is dedicated to the study of this issue.

Key Words: Eastern classical literature, Qissasi Rabguzi, Roshnoinoma, Khusrav Dehlavi, Nasir Khusrav.

DOI :10.30546/100981.2024.034

Sharq mumtoz adabiyotida Alloh va olam aloqadorligi, bog'liqligi talqiniga bag'ishlangan juda kep asarlarda yuqorida sanab etilgan mavzular uzviy ketma-ketlikda (yil fasllari, tert unsur, 9 falak, 12 burj) tasvirlanadi. Bu "Ruh ul-quds"ning boy ilohiy va adabiy sarchashmalar zaminida yuzaga kelganidan dalolat beradi.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" masnaviysi, Nosir Xusravning "Reshnoinoma" dostoni, Amir Xusrav Dehlaviyning "Olam ul-ilm" va Abdurahmon Jomiyning "Jilo ur-ruh" kabi qasidaları fikrimizning yorqin dalilidir. Bu asarlarda har bir narsada Ollohning qudrati namoyon belishi, U yaratgan mulki borliq mavjudotlarida zanjir halqalari kabi bir-biriga uzviy bog'lanib, turfa jihatlardan o'zaro aloqadorlikda amal qilishi hodisasiga alohida urg'u beriladi. Bu aloqadorlikning asosiy negizi barcha narsalar Inson va uning ruhi Mutlaq tomon taraqqiy etib borishi uchun yaratilganligi haqidagi ilohiy-irfoniy qarashlarga borib taqaladi.

Jumladan, "Avesto"da osmon jismlariga alohida ahamiyat berilgan hamda ularga ilohiy qudratning me'jizasi sifatida qaralgan.

Qadimgi ajdodlarimizning nujumiy tasavvurlari ta'siri "Ruh ul-quds" dagi en ikki burjning birma-bir tasvirida ham yaqqol kezga tashlanadi:

Ba burji digar Aqrab ba xunbish ovardy,

Chu kaxdume, ki kunad xona dar qadim bino.

Farozi burxi digar soxti kamonxona,

Ki charx tiri balo afkanad seyi dunyo [46. 21-23].

Boshqa bir burjda Aqrabni harakatga keltirding, Chayondayki, qadimiy uslubda eziga xona bino qilsin. Boshqa bir burjni baland Kamonxona qilib yasadingki, charx undan dunyoning turli taraflariga balo tig'ini yog'diradi, deya ulug' shoir Ollohning qudratini ta'rif va tavsif etadi.

Mazkur baytlarda burjlarning nomi bilan ularning xalq tasavvuridagi xosiyatlari va erdagi voqealar bilan aloqadorligi hisobga olinib, chiroyli tashbehlar hosil qilingan.

Olloh - olam aloqadorligi, bog'liqligining ixcham tasvirini «Qisasi Rabg'uziy»da eqiymiz [49.12]. Mumtoz adabiyotda juda ko'p e'tirof etilgan mazkur fikrlarni Nosiriddin Rabg'uziy muhtasar bayon qilgan. Bunda Yaratuvchining cheksiz aql-zakovat sohibi ekanligi va buyuk yaratuvchanlik xususiyati yaqqol ko'zga tashlanadi.

* Professore, f.f.d (DSc), Buxoro Davlat Universiteti

** Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, hikmetkoras@ohu.edu.tr

Islomiy qarashlar va Olloh-olam munosabatlarini ruhiy-vajdiy tafakkur qilish jarayonida tug'ilgan mushohadalarga tayanib, ba'zi dostonlarda olamning tuzilishiga doir maxsus boblar ajratilgan. Jumladan, etti sayyora va en ikki burjga maxsus bob bag'ishlagan Yusuf Xos Hojib «Qutadg'u bilig» dostonida en ikki burjni etti sayyoradan ajratib kersatadi hamda ularning ayrimlari juft-juft, ayrimlari esa toq ekanligini qayd etib, ularning uchasi – bahorgi, uchasi yozgi, uchasi – kuzgi va nihoyat uchasi – qishki yulduzlar deb e'tirof etadi. Dunyo tert unsuridan tashkil topgani singari bularning ham uchasi olov, uchasi – suv, uchasi – shamol va uchasi – tuproq ekanligi haqida badiiy mushohada yuritadi.

Amir Xusrav Dehlaviyning «Olam ul-ilm» qasidasida ham xuddi shunday tasvir usuli ustuvor:

Zehra tab'am dar vabol az peshi in aqrabvashon,

Z-on chu aqrab xeshtanro xud qafae mezanam [45. 829].

«Sittai zaruriya» tarkibidagi birinchi qasidaning «Qasidai «Ruh ul-quds»i dar tavhidi Bori taolo» deb nomlanishining ham muhim asoslari bor. Ilohiy-islomiy qarashlarga muvofiq, Allohning yakkayu yagona Yaratuvchi ekanligini madh etish uchun asarlarning dastlabki kirish qismlari «Olloh taolo tavhidi»ga bag'ishlangan.

Jumladan, Nizomiy Ganjaviy «Xamsa»sining maxsus bir kirish qismi «Dar tavhidi Bori» («Bori taolo tavhidi haqida») deb nomlanadi va yuqorida ta'kidlaganimizdek, jamiki narsa va hodisalarning muayyan bir uyg'unlikda doimiy harakatda ekanligi yagona buyuk Ruhning me'jizaviy qudrati hosilasi sifatida talqin etiladi:

CHu gul sad pora kun xudro dar in bog',

Ki natvon tandurust omad bad-in bog' [48.26].

«Ruh ul-quds» qasidasida ham gul timsollari tasviriga keng erin beriladi. Ulug' shoir rayhon, sunbul, nargis, lola, yosmin kabi gul timsollari orqali suluk ahlining ko'nglida porlagan ilohiy nur va uning turli go'zal shakllarda jilva qilishiga ishora qiladi.

Alisher Navoiy «Nasoyim ul-muhabbat»da Nosir Xusrav haqida ma'lumot berganda faqat «Ro'shnoinoma» asarini tilga oladi[47, 78]. Adibning 592 baytdan iborat bu masnaviysi Olloh-olam aloqadorligi, bog'liqligi talqiniga bag'ishlangan belib, unda diniy, falsafiy, ma'rifiy, ijtimoiy-axloqiy qarashlar yuksak shoirona nazokat bilan kuylanadi. Kuzatishlar asosida shunga guvoh beldikki, mazkur masnaviyning g'oyalar va mavzular olami mundarijasi Alisher Navoiyning «Sittai zaruriya» qasidalar turkumiga juda exshaydi.

«Sittai zaruriya» «Reshnoinoma»ga «Alloh-olam aloqadorligiga doir jamiki narsa-hodisalarni uzviy ketma-ketlikda tasvirlash nuqtai nazaridan yaqin turadi. Ammo Navoiyning maqsadi bu masalalarni faqat yoritishgina emas, balki Alloh-olam aloqadorligini ta'minlovchi Haq qudrati yashiringan ilohiy tizimlar chegarasini va ularning bir-biriga bog'liqligini aniq, ravshan ifodalashdir. Qasidalar kepincha daqiq ma'nolarni, ishoralarni nozik anglovchi kishilar saviyasiga moslab, yuksak did bilan yaratilgan. «Sittai zaruriya» turkumi ham ana shunday yuksak badiiy asardir. Chunki shoir «Sittai zaruriya» – «Olti zarurat» orqali bir necha oltilik tizimiga ishora qiladi.

«Sittai zaruriya» tarkibidagi birinchi qasidaning, ya'ni umumiy oltilik tizimining birlamchi asosini Ruh tashkil etadi. SHuning uchun asar «Ruh ul-quds» deb nomlangan. Mutlaq Ruh va undan ajralgan ruhning yana Unga qaytish (uruj) asoslari ifodalangan. Ruh quvvasidagi 6 jihat, asos Fariduddin Attorning «Ilohiynoma»sidagi «Ruhga murojaat qilib degani» qismida birma-bir izohlanadi: «Ruh-ajoyib bir qushsan, na erdasan, na osmonda, balki Tangri taolo huzuridasan. Sening asosingda oltita belgi bor, ammo ularning har biri bir jahon-alohida bir olam. Har biri-bir sohibqiron, bir qudrat.

1. Biri Nafs belib, uning joyi sezgi a'zolaridir.
2. Biri Nafsi ammora belib, ziddiyatlar, nifoq shundan.
3. Biri Aqlidir, aql muvofiqlikni, mantiqni boshqaradi.
4. Biri Ilmdir, ma'lumot, bilim teplash bilan band.

5. Biri Faqrdir, fano-yeqlik istar hamisha.

6. Biri Tavhiddir, YAgona zot istar va Unga intilar doim" [1.12].

"Olti zarurat" tarkibidagi birinchi qasidaning "Ruh ul-quds" deb nomlanishining asosiy manbai ham shudir. "Ruh ul-quds" qasidasi – "Hayrat ul-abror" dostoni singari dasturiy–muqaddimaviy asar. Yuqorida sanab etilgan ruhning olti quvvasi haqida "Sittai zaruriya" turkumidagi qasidalarining har birida qayta-qayta (yangicha tasvir usulida) izohlanadi. Chunki Alisher Navoiy Olloh-Olam aloqadorligining barcha sabablarini ruhning ana shu olti jihatiga tegishli deb biladi. Bu oltilik tizimi tarkibiy qismlari ez navbatida yana bir necha oltilik tizimiga belinadi, ya'ni Inson va Koinot, Inson va Mavjudot, Inson va Ilohning ezaro bog'liqligi olam olti ilohiy kun mahsuli ("Ruh ul-quds"da bu xususda ma'lumot beriladi), olti "nodir jihati koinot va faqr ruknlari ("Aynul - hayot" va «Tuhfat ul-afkor» qasidasida bunga keproq urg'u beriladi), olti iymon arkoni tarkibiy qismlari ("Qut ul-qulub"da arkoni iymon shartlari keng izohlanadi), jism qafasida ruhning sog'lom taraqqiy etishining olti tibbiy asosi ("Minhoj un-najot"da bu masalaga doir asosli ishoralar bor), namoz faroizidagi olti xorij va doxil farzlar ("Nasim ul-xuld" va "Qut ul-qulub"da bu masalalar tasviriga kengroq ahamiyat berilgan) bir-biriga bog'liq ravishda bir ilohiy mohiyatga borib taqaladi va shu tariqa oltilik tizimi – "Sittai zaruriya" shakllanadi. Bu oltiliklarning barchasi umumiy bir ilohiy maqsadga – odam jismi qafasidagi ruhni Mutlaq Ruh tomon taraqqiy etib borishini ta'minlovchi uzluksiz tadrijiy jarayonga xizmat qiladi. Erni kelganda ta'kidlash joizki, jismda ruhning sog'lom taraqqiy etishining olti tibbiy asosiga doir qator asarlar yaratilgan. SHarq tabobatida olti zarur narsa (sittai zaruriya) degan istiloh bor. Bu haqda Ibn Sino, undan oldin va keyin etgan olim-tabiblar ham yozishgan. Ana shunday tabiblardan biri XV asrda Xurosonda yashab etgan Yusufiy Heraviydir. U «Risolai sittai zaruriya» asarida olti tibbiy asos haqida fikr yuritadi. Olti tibbiy zaruratga doir qarashlar «Hakimlar hikoyati», «Tabobat xazinasidur donalaridan» kabi risolalarda ham keng izohlangan.

Alisher Navoiy ezigacha etgan betakror tafakkur egalarining har biri ijodidagi eng ilg'or xulosalarni teran anglab etdi va alohida-alohida xulosalarni yashash tajribasi orqali ijodiy ravishda bir o'zanga birlashtirdi. SHuning uchun bu turkumni «Sittai zaruriya» deb nomladi. Chunki Haqqa etishning asosi sog'lom Ruhdir, ulug' shoir esa turkumdagi har bir qasidada ruhiy-ma'naviy poklanish tasviriga alohida ahamiyat beradi. Iso kabi Ruhga aylanish shoir lirik qahramonining ezgu orzusidir. «Xazoyin ul-ma'oniyy»da boshqa ilohiy nomlarga nisbatan Iso Masihning behad kep tilga olinishining asosiy sababi ham shunda.

«Sittai zaruriya»ni yozishdan maqsad Ruhning qudratini madh etish edi. Mazkur turkum tarkibidagi har bir qasidada faqr fano ulug'lanadi. Bu yuksak maqomga etgan kishiga esa Haqdan ezga hech qanday zarurat qolmaydi. Ulug'shoirning bu xususdagi umumiy xulosasini «Favoyid ul-kibar»ning 506-g'azalida ham ko'rishimiz mumkin.

Fanoiy mahz etar «Sittai zaruriya»,

Nedinki yeqqa zarurat emas bu nav' oltov.

Ulug' Navoiy oltilik tizimi asosidagi aloqadorlik qonuniyatini «Sittai zaruriya» qasidalar turkumi g'oyalari bag'riga singdirgan. Qasidalar alohida-alohida olinganda mustaqil asar sifatida yuksak badiiy qimmat kasb etadi. Chunki turkum tarkibidagi olti qasidadan terttasi – «Tuhfat ul-afkor» Amir Xusrav Dehlaviyning «Daryoi abror» qasidasiga, «Qut ul-qulub» Anvari qasidasiga, «Minhojun najot» Xoqoniy va Anvari qasidalariga, «Nasimul ul-xuld» esa Xoqoniy qasidasiga javob, tatabbu' tarzida yozilgan. Alisher Navoiy bu mashhur qasidalarining mavzui va shaklini saqlagan holda, ularni mazmunan rivojlantirib, yangi g'oyalar, fikrlar, adabiy san'atlar orqali to'ldirgan, yangi ruhdagi qasidalarni vujudga keltirib, o'z san'ati va mahoratini namoyish etgan.

Yuqorida bildirilgan mulohazalar quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

1. Hamdlar mazmuni faqat Ollohn madh etishga bag'ishlangan bo'lsa-da, maqsadiga va etakchilik qilayotgan g'oyaga ko'ra farqlanadi. Mazkur jihatning o'zi hamd yo'nalishidagi

asarlarni shar'iy-targ'ibiy, ma'rifiy-targ'ibiy, ma'rifiy-badiiy, badiiy-ma'rifiy kabi turlarga bo'lib o'rganish asosini beradi.

2. Har bir asarni hamd bilan boshlash Navoiygacha ham mavjud edi. Ammo SHarq mumtoz adabiyotining biror bir namoyandasi ijodida bu an'ana yaxlit shaklda (farddan dostongacha) namoyon bo'lgan emas.

Alisher Navoiy SHarq devonchiligi ravnaqini mavzu-ma'no nuqtai nazardan muayyan bir tizimga soldi va har bir asarini Olloh hamdi bilan boshladi.

3. Ulug' shoir ilohiy-irfoniy, ijtimoiy-falsafiy qarashlari ifodalangan hamd g'azallari va «Ruh ul-quds» qasidasini bevosita ilohiy-islomiy sarchashmalardan bahra olgan asar sifatida e'tirof etish mumkin. Ana shu nuqtai nazardan hamd g'azallar va «Ruh ul-quds» qasidasining badiiy tasvir uslubi bir-biriga juda yaqindir.

4. SHarq mumtoz adabiyotida Olloh va olam aloqadorligi, bog'liqligi talqiniga bag'ishlangan YUsuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig», Nosiruddin Rabg'uziyning «Qissasi Rabg'uziy», Nosir Xusravning «Ro'shnoyinoma» dostoni, Xusrav Dehlaviyning «Olam ul-ilm» va Abdurahmon Jomiyning «Jilo ur-ruh» kabi qasidalarida mavzular uzviy ketma-ketlikda (yil fasllari, to'rt unsur, to'qqiz falak, o'n ikki burj) tasvirlanadi. Bu esa mavzular silsilasi xuddi shu tizimda yaratilgan «Ruh ul-quds»ning boy adabiy manbalar zaminida yuzaga kelganidan dalolat beradi.

5. Alisher Navoiy oltilik tizimi asosidagi aloqadorlik qonuniyatini «Sittai zaruriya» («Olti zarurat») qasidalar turkumi bag'riga singdirgan va Haqqa etishning asosi sog'lom Ruh bo'lgani uchun turkum tarkibidagi birinchi dasturiy-muqaddimaviy qasidani «Ruh ul-quds» deb atagan.

Turkum tarkibidagi qasidalar oltilik tizimi asosida birlashib, yaxlit sistemani tashkil etadi, alohida olinganda esa yuksak badiiy qimmatga ega har bir qasida mustaqil badiiy asar talablariga javob beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Attor Fariduddin Ilohiynoma.-Toshkent:YOzuvchi, 1994. –B.12
2. Bekova N. J., Muxtorova D. I. "AYN UL-HAYOT" QASIDASI, NASHRLARDAGI TAFOVUTLAR //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 5. – S. 737-745.
3. Bekova N. THE ANALYSIS OF MUKHTARA GAZALS OF NAVOI //SENTR NAUCHNIX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.
4. Bekova N. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SENTR NAUCHNIX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.
5. Bekzoda N., Rakhmatova M. IN ALISHER NAVOI'S ODES, THE INTERPRETATION OF THE CONNECTION OF THE SEASONS WITH THE NINE STARS AND CONSTELLATIONS //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – T. 15. – S. 400-404.
6. Bekova N. Alisher Navoiy adabiy tadqiqida faxriy hirotiy" radoyif ul-ash'or" asarining o'rni //Alisher Navo'i and 21 st century. – 2024. – T. 1. – №. 1.
7. Bekova N., Sayliyeva M. The interpretation of praise in the east literature //Nauchnaya diskussiya: voprosy filologii, iskusstvovedeniya i kulturologii. – 2015. – №. 12. – S. 147-151.
8. Jurayevna B. N. Potential of language and artistic art //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2019. – S. 63.
9. Jurayevna B. N., Rakhmiddinova S. M. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY NAUCHNYY VESTNIK BUXARSKOGO GOSUDARSTVENNOGO UNIVERSITETA. – S. 179.

10. Jurayevna B. N., Kiyomiddinova C. M. LIFE AND LITERARY HERITAGE OF ABDURAHMON TAMKIN BUKHARI //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 159.
11. Jurayevna B. N. A WORTHY RESPONSE TO HAFIZ'S GHAZAL //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 227.
12. Jurayevna B. N. A WORTHY RESPONSE TO HAFIZ'S GHAZAL //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 227.
13. Jurayevna B. N. Navoiy gulshani //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 147.
14. Nazora J. B. Potential of language and artistic art //POLISH SCIENCE JOURNAL (2019). – 2019. – T. 63.
15. Jurayevna B. N., Nigora K. Autonomous Ghazals Of Alisher Navoi //JournalNX. – T. 7. – №. 02. – S. 1-2.
16. Jurayevna B. N., Nuriddinova X. N. Alisher Navoi's Interpretation Of Asmai Husna In Bilingual Poetry //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – S. 216-222.
17. Bekova N. THE ANALYSIS OF MUKHTARA GAZALS OF NAVOI //SENTR NAUCHNĖX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.
18. Bekova N. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SENTR NAUCHNĖX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14. Bekova N. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SENTR NAUCHNĖX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.
19. Bekzoda N., Rakhmatova M. IN ALISHER NAVOI'S ODES, THE INTERPRETATION OF THE CONNECTION OF THE SEASONS WITH THE NINE STARS AND CONSTELLATIONS //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – T. 15. – S. 400-404.
20. Nuriddinova X. N. UNIQUE TONES OF NAVOI-FANI'S POETRY //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 12. – S. 89-93.
21. Bekova N. NAVOIY-FONIYNING TURKIY VA FORSIY G 'AZALLARIDA BADIY MAHORAT MASALASI //Academic research in educational sciences. – 2023. – T. 4. – №. Conference Proceedings 1. – S. 114-121.
22. Bekova N. J. "G 'AROYIB US-SIG 'AR" DEVONI TARKIBIDAGI BIR G 'AZAL TAHLILI: Nazora Jo 'rayevna Bekova Buxoro davlat universiteti o 'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti Zarina Raxmiddinova Sayliyeva Buxoro davlat universiteti o 'zbek tili va adabiyoti kafedrasi o 'qituvchisi Feruza Sohob qizi Saidova Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik mutaxassisligi 2-bosqich magistranti //Nauchno-prakticheskaya konferensiya. – 2021.
23. Bekova N. NAVOIYNING "NAVODIR USH-SHABOB" DEVONI NASHRLARIDAGI TARJE'BANDLARNING MATNIY TAFOVUTLARI VA ULARNING G 'OYAVIYBADIY TAHLILI: Nazora Bekova, BuxDU dotsenti Shahlo Halimova, BuxDU Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik ixtisosligi magistri //Nauchno-prakticheskaya konferensiya. – 2021.
24. KİTABİ D. R. İ. H. A. A. İLİM VE MARİFET NURLARI : dis. – Karabük Üniversitesi.
25. Bekova N. NAVOIY-FONIYNING TURKIY VA FORSIY G 'AZALLARIDA BADIY MAHORAT MASALASI //Academic research in educational sciences. – 2023. – T. 4. – №. Conference Proceedings 1. – S. 114-121.
26. Bekova N. J., Saylieva Z. R. " Devoni Foni": izdaniya i issledovaniya //Filologiya i lingvistika v sovremennom obščestve. – 2014. – S. 20-22.
27. Bekova N. Alisher Navoiy adabiy tadqiqida faxriy hirotiy" radoyif ul-ash'or" asarining o'rni //Alisher Navoi and 21 st century. – 2024. – T. 1. – №. 1.

28. Bekova N. NAVOIYNING “NAVODIR USH-SHABOB” DEVONI NASHRLARIDAGI TARJE'BANDLARNING MATNIY TAFOVUTLARI VA ULARNING G'OYAVIYBADIY TAHLILI: Nazora Bekova, BuxDU dotsenti Shahlo Halimova, BuxDU Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik ixtisosligi magistri //Nauchno-prakticheskaya konferensiya. – 2021.
29. Bekova N. J. “G'AROYIB US-SIG'AR” DEVONI TARKIBIDAGI BIR G'AZAL TAHLILI: Nazora Jo'rayevna Bekova Buxoro davlat universiteti o'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti Zarina Raxmiddinova Sayliyeva Buxoro davlat universiteti o'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi Feruza Sohob qizi Saidova Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik mutaxassisligi 2-bosqich magistranti //Nauchno-prakticheskaya konferensiya. – 2021.
30. Nazora J. B. Potential of language and artistic art //POLISH SCIENCE JOURNAL (2019). – 2019. – T. 63.
31. Bekova N. Alisher Navoiy she'riyatida xamd poetikasi //Toshkent: Fan. – 2006. – T. 148.
32. Jurayevna B. N., Nuriddinova X. N. Alisher Navoi's Interpretation Of Asmai Husna In Bilingual Poetry //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – S. 216-222.
33. Jurayevna B. N. Potential of language and artistic art //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2019. – S. 63.
34. Bekova N. THE ANALYSIS OF MUKHTARA GAZALS OF NAVOI //SENTR NAUCHNYX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.
35. Jurayevna B. N., Kiyomiddinova C. M. LIFE AND LITERARY HERITAGE OF ABDURAHMON TAMKIN BUKHARI //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 159.
36. Jurayevna B. N. Navoiy gulshani //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 147.
37. Juraevna B. N., Khudoyorova N. Mukhtara-an example of discovery and invention (on the example of Foni's poems) //European Journal of Molecular and Clinical Medicine. – 2021. – T. 8. – №. 1. – S. 1463-1469.
38. Jurayevna B. N. A WORTHY RESPONSE TO HAFIZ'S GHAZAL //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – S. 227.
39. Jorayevna B. N., Nigora K. Autonomous Ghazals Of Alisher Navoi //JournalNX. – T. 7. – №. 02. – S. 1-2.
40. Jurayevna B. N., Rakhmiddinova S. M. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY NAUCHNIY VESTNIK BUXARSKOGO GOSUDARSTVENNOGO UNIVERSITETA. – S. 179.
41. Bekova N. Til imkoniyati va badiiy san'at //Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti". – Buxoro. – 2014. – T. 3. – S. 81-88.
42. Bekzoda N., Rakhmatova M. IN ALISHER NAVOI'S ODES, THE INTERPRETATION OF THE CONNECTION OF THE SEASONS WITH THE NINE STARS AND CONSTELLATIONS //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – T. 15. – S. 400-404.
43. Bekova N. J., Muxtorova D. I. “AYN UL-HAYOT” QASIDASI, NASHRLARDAGI TAFOVUTLAR //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 5. – S. 737-745.
44. Bekova N. THE IMAGE OF A FLOWER IN SITTAI ZARURIYA //SENTR NAUCHNYX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2022. – T. 14. – №. 14.

45. Dehlavi Amir Xusrav. Osori muntaxab. Dar chahor xild. Jildi chahorum. -Dushanbe: Irfon, 1975. –B.829
46. Navoiy Alisher. Ruhul-ruds. So‘zboshi, nasriy bayon, izoh va lug‘at bilan nashrga tayyorlovchilar R.Vohidov, N.Bekova. -Toshkent: O‘zbekiston, 2002. –B. 21-23.
47. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to‘plami. 20 tomlik. 17-tom. -Toshkent: Fan, 2001
48. Nizomii Ganjavi. Kulliyot. Dar panj jild. Jildi I. -Dushanbe: Irfon, 1983. –B. 26
49. Rabg‘uziy Nosiruddin Burhonuddin. Risasi Rabg‘uziy. Birinchi kitob. -Toshkent: YOzuchi, 1990. –B.12